

Kriminālprocesa likuma regulējums par mantas labticīga ieguvēja aizsardzības principa ierobežojumu atbilst Satversmei

2017. gada 8. martā Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2016-07-01 “Par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam”.

Apstrīdētās normas

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrā daļa: “Pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī:

- 1) ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā, ja procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi vai mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu;
- 2) ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas kriminālprocesa laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atrasta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.”

Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmā daļa: “Ja noziedzīgi iegūta manta atrasta pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam.”

Augstāka juridiska spēka normas

Satversmes 1. pants: „Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 91. panta pirmais teikums: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.”

Satversmes 92. pants: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

Satversmes 105. pants: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Lietas fakti

Pieteikuma iesniedzēja – AS DNB banka – 2011. gadā izsolē iegādājās nekustamo īpašumu (dzīvokli). 2015. gadā procesa virzītājs – izmeklētājs – pirmstiesas kriminālprocesa laikā pieņēma lēmumu atzīt minēto īpašumu par noziedzīgi iegūtu mantu un atdot to īpašniekam, kas nekustamo īpašumu bija zaudējis noziedzīga nodarījuma – krāpšanas – rezultātā. Kriminālprocesa gaitā tika noskaidrots, ka izkrāptais nekustamais īpašums vēlāk tika pārdots citai personai, kura savas īpašumtiesības nostiprinājusi zemesgrāmatā. Pēc tam dzīvoklis nonācis Pieteikuma iesniedzējas īpašumā.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo tās tiesības uz īpašumu un esot pretrunā tiesiskās paļāvības principam. Valstij esot pienākums aizsargāt īpašuma tiesības, kas ir nostiprinātas zemesgrāmatā, tostarp labticīga ieguvēja īpašuma tiesības.

Apstrīdētās normas neatbilstot vienlīdzības principam. Personas, kas savas tiesības aizsargā kriminālprocesā un civilprocesā, atrodoties vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Civilprocesā tiekot aizsargātas labticīga ieguvēja īpašuma tiesības, turpretim kriminālprocesa ietvaros apstrīdētās normas neparedz šādu aizsardzību, un īpašums tiekot atņemts neatkarīgi no ieguvēja labticības.

Visbeidzot Pieteikuma iesniedzējas ieskatā apstrīdētās normas neatbilstot arī tiesībām uz taisnīgu tiesu, jo Pieteikuma iesniedzējai kā trešajai personai pirmstiesas kriminālprocesa laikā netiekot nodrošināts procesuālās līdztiesības princips.

Tiesas secinājumi un lēmums

Satversmes tiesa secināja, ka Pieteikuma iesniedzējai pirmstiesas kriminālprocesa laikā Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkts nav piemērots un nav radījis tai nelabvēlīgas tiesiskās sekas. [13]

Satversmes tiesa nolēma:

Izbeigt tiesvedību lietā par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

Apstrīdētā regulējuma saturs

Satversmes tiesa secināja, ka likumdevēja griba, pieņemot Kriminālprocesa likumu 2005. gada 21. aprīlī un sadalot tā 356. panta otro daļu divos punktos, bija saistīta nevis ar mantas veidu (kustama vai nekustama lieta), bet gan ar to, vai mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs ir zināms. Tādējādi līdz šim likumdevēja mērķis pirmstiesas kriminālprocesa laikā ar apstrīdēto regulējumu ir bijis aptvert gan kustamu, gan nekustamu mantu. [15]

Par īpašuma tiesību ierobežojumu

Izskatāmajā lietā tiesiskās paļāvības princips ir cieši saistīts ar tiesībām uz īpašumu. Līdz ar to apstrīdētā regulējuma atbilstība tiesiskās paļāvības principam vērtējama kopsakarā ar iespējamo īpašuma tiesību ierobežojumu. [16.3]

Satversmes tiesa norādīja, ka procesa virzītāja pieņemtais lēmums par Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma atzīšanu par noziedzīgi iegūtu mantu un atdošanu personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, liedza Pieteikuma iesniedzējai realizēt pilnīgas varas tiesības pār sev piederošo īpašumu. Tādējādi apstrīdētais regulējums ierobežoja Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105. pantā noteiktās īpašuma tiesības. [17]

Satversmes tiesa atzina, ka no apstrīdētā regulējuma izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu [19] un apstrīdētajā regulējumā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība. [21]

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai [23.2] un likumdevējs ir izvēlējis saudzējošāko leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli, jo nav alternatīvu kā to sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. [24.2]

Demokrātiskā tiesiskā valstī pastāv publiskās ticamības princips, no kura ir atvasināts arī labticīga ieguvēja aizsardzības princips un kurš Latvijā citstarp tiek īstenots ar zemesgrāmatu palīdzību. [25.1] Lai gan nekustamo īpašumu ierakstīšana zemesgrāmatā un lietu tiesību nostiprināšana ir obligāta un attiecīgajiem ierakstiem tiek nodrošināta publiskā ticamība pret trešajām personām, tomēr tādi ieraksti, kas zemesgrāmatā izdarīti pēc noziedzīga nodarījuma, nevar tikt atzīti par tiesiskiem. Satversmes tiesa secināja, ka

izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa ir pieļaujams, ja tiesisko attiecību pamatā ir noziedzīgs nodarījums. [25.2]

Tiesību normu piemērošanā ir jāņem vērā gan racionāla likumdevēja princips, gan tiesību sistēmas vienotības princips. Proti, likumdevējs pieņem savstarpēji saskaņotas tiesību normas, kas harmoniski darbojas visas tiesību sistēmas ietvaros, turklāt dažādos normatīvajos aktos ietvertas tiesību normas ir jāinterpretē kā vienotu tiesību sistēmu veidojošas. [25.2]

Kriminālprocesa mērķu un uzdevumu sasniegšanai un cietušā tiesību aizsardzībai, demokrātiskā tiesiskā valstī ir pieļaujams izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa. Personai, kas nekustamo īpašumu zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jābūt līdzekļiem, kā šo nekustamo īpašumu atgūt. [25.2] Tādējādi apstrīdētais regulējums samērīgi ierobežo Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības. [25.3]

Par tiesiskā regulējuma trūkumu

Satversmes tiesa norāda, ka likumdevējam būtu jānodrošina efektīva rīcība ar noziedzīgi iegūtu nekustamo īpašumu, lai īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā, ir iespējams panākt attiecīgā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā uz sava vārda un savukārt trešajai personai – šā īpašuma labticīgai ieguvējai vai labticīgai ķīlas ņēmējai, ir efektīvas iespējas prasīt zaudējumu atlīdzību. [26]

Par tiesiskās vienlīdzības principu

Gan kriminālprocesam, gan civilprocesam noteiktajā kārtībā tiesa vērtē atšķirīgas tiesiskās attiecības. Atšķirīgi ir arī katra procesa mērķi un principi. Kriminālprocesa likuma 360. panta otrā daļa noteic, ka personas labticīgums sakarā ar zaudējumu atlīdzināšanas prasību ir jāvērtē civilprocesa ietvaros. Tādējādi ne kriminālprocesa mērķis, ne normatīvais regulējums nav vērsts uz trešās personas labticīguma vērtēšanu. [27.2]

Satversmes tiesa secināja, ka izskatāmajā lietā nav personu grupu, kuras atrastos vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos, tas nozīmē, ka apstrīdētais regulējums nav pretrunā ar Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto vienlīdzības principu. [27.3]

Satversmes tiesa nolēma:

Atzīt Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu un 360. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Par tiesībām uz taisnīgu tiesu

Pieteikuma iesniedzējas sniegtie argumenti par apstrīdētā regulējuma atbilstības izvērtēšanu Satversmes 92. pantam neattiecas uz apstrīdētā regulējuma saturu. Pušu procesuālās tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un izteikties par tiem ir noteiktas citās Kriminālprocesa likuma normās. Tādējādi apstrīdētais regulējums šajā aspektā neskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. [28.3]

Satversmes tiesa nolēma:

Izbeigt tiesvedību lietā par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkta un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/05/2016-07-01_Spriedums.pdf

Mediju iespējas

Satversmes tiesas priekšsēdētāja Alda Laviņa sniegto informāciju saistībā ar Satversmes tiesas pieņemto spriedumu mediju pārstāvji var saņemt šodien, 8. martā, no plkst. 14:00 līdz 15:00 Satversmes tiesā Rīgā, Jura Alunāna ielā 1. Informācijas saņemšanai vēlamais laiks jāaskaņo, rakstot uz e-pastu ketija.strazda@satv.tiesa.gov.lv vai zvanot 67830737, 26200580.

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas priekšsēdētāja palīdze

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv

67830737, 26200580